

A black and white portrait of David Robertson, a middle-aged man with short, light-colored hair, smiling slightly. He is wearing a dark suit jacket over a light-colored shirt and a bright green tie. The background is plain white. In the bottom right corner, there is a red logo consisting of vertical bars of varying heights, followed by the word 'LISINSKI' in a bold, black, sans-serif font.

**LISINSKI
SUBOTOM
SVIJET NA
DLANU**
24/25

8. ožujka 2025. u 19.30

NJEMAČKI SIMFONIJSKI ORKESTAR IZ BERLINA

DAVID ROBERTSON, dirigent / GIL SHAHAM, violina

 LISINSKI

Lili Boulanger

U proljetno jutro za orkestar

Petar Iljič Čajkovski

Koncert za violinu i orkestar u D-duru, op. 35

Allegro moderato

Canzonetta. Andante

Finale. Allegro vivacissimo

Sergej Rahmanjinov

Simfonijski plesovi, op. 45

Non allegro

Andante con moto. Tempo di valse

Lento assai – Allegro vivace – Lento assai. Come prima – Allegro vivace

Nakon koncerta s umjetnicima razgovara Gordana Krpan.

NJEMAČKI SIMFONIJSKI ORKESTAR IZ BERLINA

Njemački simfonijski orkestar iz Berlina (Deutsches Symphonie-Orchester Berlin, DSO) ugledni je list *Süddeutsche Zeitung* nazvao „orkestrom koji misli“, referirajući se na bogatu dramaturgiju svakog njegova nastupa, posvećenost suvremenoj glazbi, otkrivanje novoga repertoara i hrabro propitivnije nesvakidašnjih formata prezentacije glazbenih djela.

DSO surađuje s brojnim ansamblima na neovisnoj glazbenoj sceni. Svojim *lounge* i *live act* koncertima već više od 15 godina gradi most između klupske i klasične glazbe, dopirući do širokog kruga publike. Od 2014. udružuje glazbenike amatere s profesionalcima u najveći berlinski spontani orkestar Symphonic Mob i taj je koncept licenciran diljem Europe.

U sezoni 2023./2024. DSO je privukao svjetsku pozornost inicijativom pod motom „Nema koncerta bez skladateljice!“, čime je uvelike povećao prisutnost ženskoga skladateljskog pisma na svjetskoj glazbenoj sceni. Ove sezone Orkestar surađuje s Njemačkim udruženjem scenskih umjetnika te se u njihovu projektu *Orkestar za demokraciju* zalaže za marginalizirane skupine društva.

Orkestar redovito snima i objavljuje CD izdanja, od kojih su mnoga nagrađena. Godine 2009. osvojio je francusku nagradu *Diapason d'Or*, a 2011. nagradu *Grammy* za premijernu snimku opere *L'amour de loin* Kaije Saariaho pod dirigentskim vodstvom Kenta Nagana. Nedavno je dobio izvrsne kritike za snimku Elgarova *Violinskog koncerta* s Vilde Frang i Robinom Ticciatijem, ostvarenu za Warner Classics. Posebno treba istaknuti snimke suvremene glazbe ostvarene za izdavačke kuće Neos i Kairos.

Njemački simfonijski orkestar iz Berlina osnovan je 1946. kao berlinski radijski orkestar pod nazivom Simfonijski orkestar RIAS-a. Deset godina poslije preimenovan je u Simfonijski orkestar Berlinskoga radija (RSO), a od 1993. nosi današnji naziv.

Već je prvi glazbeni ravnatelj Ferenc Fricsay ustanovio repertoar na kojemu je važnu ulogu imala simfonijska glazba 20. stoljeća. Poslije njega Orkestar vode najpoznatiji svjetski dirigenti: Lorin Maazel (od 1964.), Riccardo Chailly (od 1982.) Vladimir Aškenazi (od 1989.), Kent Nagano (od 2000. do 2006., a danas je počasni dirigent Orkestra), zatim Ingo Metzmacher (od 2007.), Tugan Sohijev (od 2012., s njim je Orkestar 2013. gostovao u Zagrebu) te Robin Ticciati (od 2017. do 2024.).

DSO je aktivno prisutan na njemačkoj i međunarodnoj glazbenoj sceni. Posljednjih godina gostovao je u Brazilu i Argentini, Japanu, Kini i Maleziji, a često nastupa u zemljama istočne Europe. Redovito gostuje na velikim svjetskim festivalima i glazbenim manifestacijama, kao što su Beethoven festival u Bonnu, Salzburški festival i BBC Proms.

**NJEMAČKI SIMFONIJSKI
ORKESTAR IZ BERLINA
2024/2025.**

PRVE VIOLINE

Wei Lu, 1. koncertni majstor
Marina Grauman,
1. koncertna majstorica
Byol Kang, koncertni majstor
Daniel Vlashi Lukaçi,
zamjenik koncertnog
majstora
Olga Polonsky
Isabel Grünkorn
Mika Bamba
Dagmar Schwalke
Ilja Sekler
Pauliina Quandt-Marttila
Nari Hong
Nikolaus Kneser
Michael Mücke
Elsa Brown
Ksenija Zečević
Lauriane Vernhes
Mayu Tomotaki

DRUGE VIOLINE

Eva-Christina Schönweiß,
voditeljica dionice
Anne Luisa Kramb,
voditeljica dionice
Johannes Watzel, zamjenik
voditeljice dionice
Clemens Linder
Uta Fiedler-Reetz
Bertram Hartling
Kamila Glass
Marija Mücke
Elena Rindler
Alice Garnier
Jakob Encke
Hyojin Jun
Valentina Paetsch

VIOLE

Igor Budinstein,
1. solo-violist
Annemarie Moorcroft,
1. solo-violistica
Verena Wehling
Leo Klepper
Andreas Reincke
Lorna Marie Hartling
Henry Pieper

Birgit Mulch-Gahl
Anna Bortolin
Eve Wickert
Thais Coelho
Viktor Bátki

VIOLONČELA

Mischa Meyer,
1. solo-violončelist
Valentin Radutiu,
1. solo-violončelist
David Adorján,
solo-violončelist
Adele Bitter
Mathias Donderer
Thomas Rößeler
Catherine Blaise
Claudia Benker-Schreiber
Leslie Riva-Ruppert
Sara Minemoto

KONTRABASI

Ander Perrino Cabello,
solo-kontrabasist
Pauli Pappinen,
solo-kontrabasist
Christine Breuninger-
Felsch, zamjenica solo
kontrabasista
Matthias Hendel
Ulrich Schneider
Rolf Jansen
Emre Erşahin
Oskari Hänninen

FLAUTE

Kornelia Brandkamp, solo
Gergely Bodoky, solo
Upama Muckensturm,
zamjenica solo
Frauke Leopold
Frauke Ross, piccolo

OBOE

Thomas Hecker, solo
Viola Wilmsen, solo
Jesus Pinillos Rivera, solo
Martin Kögel, zamjenik solo
Isabel Maertens
Max Werner, engleski rog

KLARINETI

Stephan Mörth, solo
Thomas Holzmann, solo
Richard Obermayer,
zamjenik solo
Bernhard Nusser

FAGOTI

Karoline Zurl, solo
Jörg Petersen, solo
Douglas Bull, zamjenik solo
Hendrik Schütt
Markus Kneisel, kontrafagot

ROGOVI

Paolo Mendes, solo
Bora Demir, solo
Ozan Çakar, zamjenik solo
Georg Pohle
Joseph Miron
Antonio Adriani

TRUBE

Falk Maertens, solo
Bernhard Plagg, solo
Alex Rodríguez Parés,
zamjenik solo
Raphael Mentzen
Matthias Kühnle

TROMBONI

András Fejér, solo
Andreas Klein, solo
Susann Ziegler
Rainer Vogt
Tomer Maschkowski,
bas-trombon

TUBA

Johannes Lipp

HARFA

Elsie Bedleem, solo

TIMPANI

Jens Hilde, solo

UDARALJKE

Roman Lepper, 1. udaraljkaš
Henrik Magnus Schmidt,
zamjenik 1. udaraljkaša

**LISINSKI
SUBOTOM
SUIJET NA
DLANU**

24/25

7

DAVID ROBERTSON

LISINSKI
SUBOTOM
SVIJET NA
DLANU

24/25

9

Američki dirigent, skladatelj i glazbeni vizionar **David Robertson** posebno je cijenjen kao kreator inventivnih glazbenih programa te vrhunski komunikator između zapisa skladatelja i konačnog zvuka glazbenoga djela u svijetu opere i orkestralne glazbe, posebno Nove glazbe.

Rođen je u Santa Monici u Kaliforniji 1958. Školovao se na Kraljevskoj glazbenoj akademiji u Londonu, gdje je studirao rog i kompoziciju prije nego što se posvetio dirigiranju. Oženjen je pijanisticom Orli Shaham i živi u New Yorku.

Od debija u Metropolitan operi 1996., David Robertson dirigirao je nekoliko produkcija u Metu, uključujući premijernu izvedbu Gershwinove opere *Porgy i Bess* u sezoni 2019./2020., za čiju je snimku osvojio nagradu *Grammy* u kategoriji najbolje operne snimke 2021. Veliki uspjeh postigao je izvedbom Janáčkovke opere *Katja Kabanova* u Rimskoj operi.

David Robertson bio je šef dirigent i umjetnički ravnatelj Simfonijskoga orkestra iz Sydneyja, Simfonijskoga orkestra iz St. Louisa, Nacionalnoga orkestra iz Lyona, Simfonijskoga orkestra BBC-a i Ansambla Intercontemporain.

Proslava stote obljetnice rođenja Pierrea Bouleza obilježiti će niz Robertsonovih aktivnosti ove godine, budući da je surađivao s legendarnim skladateljem i dirigentom, a i sam je od 1992. do 2000. bio glazbeni ravnatelj Ansambla Intercontemporain koji je Boulez osnovao 1976. S glazbenicima Juilliard orkestra i Njujorške filharmonije Robertson ove sezone izvodi Boulezovu skladbu *Sur Incises* (čijom je praizvedbom ravnao 1998. za pultom Ansambla Intercontemporain) i reprizira jedan od Boulezovih legendarnih *Rug Concerts* iz 1974., a Boulezova će djela biti i na rasporedima njegovih koncerata na festivalima u Aspenu i Luzernu tijekom ljeta.

Ove sezone David Robertson surađuje s orkestrom Elbphilharmonie iz Hamburga, Philadelphijskim orkestrom, Gewandhaus orkestrom, Clevelandskim orkestrom, Simfonijskim orkestrom Bavarskoga radija, Simfonijskim orkestrom iz San Francisca te Njujorškom i Seulskom filharmonijom.

Već niz godina David Robertson je istaknuti gostujući profesor na Visokoj glazbenoj školi Juilliard u New Yorku te član savjetodavnoga vijeća Tianjin Juilliard, međunarodnoga tijela koji vodi kineski kampus Juilliarda.

David Robertson dobitnik je mnogobrojnih nagrada i priznanja, a 2010. francuska vlada proglasila ga je Viteзом reda umjetnosti i književnosti (Chevalier de l'Ordre des Arts et des Lettres).

GIL SHAHAM

Gil Shaham jedan je od najistaknutijih violinista našega vremena. Rođen je 1971. godine u Champaign-Urbani, u američkoj saveznoj državi Illinois. S roditeljima se preselio u Izrael, gdje je u dobi od sedam godina počeo učiti violinu kod Samuela Bernsteina na Muzičkoj akademiji Rubin, uz potporu Američko-izraelske kulturne zaklade.

Već 1981. debitirao je s Jeruzalemskim simfonijskim orkestrom i Izraelskom filharmonijom, a sljedeće godine osvojio je prvu nagradu na izraelskom natjecanju *Claremont*. Poslije tih uspjeha studirao je na Visokoj glazbenoj školi Juilliard i na Sveučilištu Columbia u SAD-u.

Godine 1990. bio je dobitnik *Avery Fischer Career Grant* – potpore za karijeru koju dodjeljuje Centar *Lincoln*, a 2008. osvojio je i prestižnu nagradu *Avery Fischer*. Najstariji američki glazbeni časopis *Musical America* proglasio ga je 2012. „Instrumentalistom godine“.

Živi u New Yorku sa suprugom, violinisticom Adele Anthony i njihovo troje djece.

Besprijekorna tehnika Gila Shahama u kombinaciji s iznimnom toplinom tona osvaja slušatelje diljem svijeta. Nastupa s vodećim orkestrima i dirigentima, održava recitale i surađuje s raznim ansamblima na najpoznatijim svjetskim koncertnim pozornicama te gostuje na prestižnim festivalima. Među brojnim uspjesima ističu se njegove izvedbe i snimke svih sonata i partita za violinu solo Johanna Sebastiana Bacha, kao i suradnja s dugogodišnjim glazbenim partnerom, pijanistom Akirom Eguchijem na recitalima diljem Azije, Sjeverne i Južne Amerike.

Gil Shaham redovito nastupa s Berlinskom filharmonijom, Bostonskim simfonijskim orkestrom, Simfonijskim orkestrom iz Chicaga, Izraelskom filharmonijom, Filharmonijom iz Los Angelesa, Njujorškom filharmonijom, Pariškim orkestrom i Simfonijskim orkestrom iz San Francisca, a bio je višegodišnji rezidencijalni glazbenik orkestrara iz Montreala, Stuttgarta i Singapura.

U suradnji s tim vrhunskim orkestrima, Gil Shaham ustrajno istražuje violinske koncerte iz tridesetih godina 20. stoljeća, uključujući djela Samuela Barbera, Béle Bartóka, Albana Berga, Ericha Wolfganga Korngolda, Sergeja Prokofjeva i drugih skladatelja. Bogata diskografija koju čini više od dvadeset kompaktnih ploča sa snimkama solističke i koncertantne violinističke literature, donijela je Gilu Shahamu niz uglednih nagrada, među kojima je nekoliko *Grammyja*, *Grand Prix du Disque*, *Diapason d'Or* i *Gramophone Editor's Choice*. Niz snimki objavio je za diskografsku kuću Canary Classics, koju je osnovao 2004. Posebno je zapažen njegov projekt snimanja spomenutih violinskih koncerata iz 1930-ih te snimka Beethovenova i Brahmsova *Violinskog koncerta*, ostvarena s orkestrom The Knights.

Gil Shaham svira na violini Antonija Stradivarija, poznatoj pod nazivom *Countess Polignac* iz 1699., zahvaljujući udruzi *Rare Violins In Consortium* koja posreduje između ulagača/dobročinitelja i umjetnika.

Fotografija: Wikimedia

Francuska skladateljica **Marie-Juliette Olga Boulanger** (1893. – 1918.), zvana Lili, bila je jedna od najsajnijih nada glazbene umjetnosti 20. stoljeća, čiji se nevjerojatan talent ugasio preranom smrću u dobi od samo 24 godine.

Lili Boulanger potječe iz glazbeničke obitelji. Njezina majka Raisa Mišetska bila je ruska princeza koja je studirala pjevanje na Pariškom konzervatoriju. Ondje se zaljubila u svojega profesora Ernesta Boulangera, dirigenta i skladatelja, potomka ugledne francuske glazbene obitelji (njegov otac bio je violončelist, a majka pjevačica). Imali su dvije kćeri, obje iznimno nadarene glazbenice. Starija, Nadia, postala je jedna od najutjecajnijih profesorica kompozicije u povijesti europske glazbe, a Lili je bila među najperspektivnijim mladim skladateljima svojega vremena. Ernest Boulanger kćeri je dobio u poznoj dobi i umro je 1900., u 85. godini, kad je Lili bilo samo sedam godina.

Talent malene Lili otkriven je vrlo rano. Imala je apsolutni sluh i još kao dijete svirala je klavir, violinu, violončelo i harfu te pjevala. Od 1909. studirala je na Pariškom konzervatoriju kod Paula Vidala.

Bila je prva žena koja je osvojila uglednu skladateljsku nagradu *Prix de Rome* 1913. za kantatu *Faust et Hélène* (prema Goetheu). Nagrada se u kategoriji glazbe dodjeljuje od 1803. godine. Među dobitnicima su neki od najvećih skladatelja, primjerice Georges Bizet, Hector Berlioz i Claude De-

bussy, a 1835. nagradu je dobio i Lilin otac Ernest. No Lili je višegodišnji boravak u Rimu (koji je dio nagrade) morala prekinuti zbog lošega zdravlja. Od mladosti je bolovala od Chronove bolesti koju je tada bilo nemoguće liječiti.

Kad je počeo Prvi svjetski rat, pismima se povezala s glazbenicima koji su sudjelovali u ratu, a 1915. sestre Boulanger osnovale su *Comité Franco-Américain* – odbor čija je primarna svrha bila pružiti potporu vojnicima glazbenicima. Iz te inicijative nastao je časopis *Gazette des classes de composition du Conservatoire*, namijenjen dijeljenju informacija i održavanju osjećaja zajedništva među glazbenicima vojnicima. Časopis je tiskan od 1915. do 1918. i danas je vrijedan izvor informacija o glazbi i glazbenicima iz vremena Velikoga rata. Cijelo vrijeme Lili je marljivo skladala, čak i na bolesničkoj postelji, na samome kraju uz pomoć sestre Nadije.

Šest godina starija Nadia poslije sestrine smrti zatomila je vlastito skladateljstvo, smatrajući se manje nadarenom od Lili, te se posvetila pedagoškom radu i dirigiranju. Dovoljno je reći da su njezini učenici bili najveći skladatelji 20. stoljeća – Aaron Copland, Elliot Carter, Astor Piazzolla, Philip Glass, Darius Milhaud, Dinu Lipatti, Grazina Bacewicz, Daniel Barenboim. Uz to, bila je prva žena koja je dirigirala velikim svjetskim orkestrima, kao što su Simfonijski orkestar BBC-a, Bostonski simfonijski orkestar, Njujorska filharmonija i Philadelphijski orkestar. Često je izvodila suvremenu glazbu pa je, među inim, prouzvela djela Coplanda i Stravinskog. Nadia, koja je živjela do 1979., osnovala je 1939. u spomen na svoju sestru Lili Memorijalnu zakladu *Lili Boulanger* koja dodjeljuje nagrade i stipendije talentiranim skladateljima (među dobitnicima su bili Thea Musgrave, Wojciech Kilar i Per Nørgård).

Za kratkoga života, Lili Boulanger skladala je oko pedeset djela s područja vokalne, komorne i solističke glazbe te nekoliko orkestralnih skladbi sa zborom. Posljednju skladbu, *Pie Jesu*, koja se bavi pitanjima nade i vjere, posvetila je sestri Nadiji.

Skladateljski stil Lili Boulanger nosi obilježja karakteristična za francusku glazbu s početka 20. stoljeća; oslanja se na naslijeđe Gabriela Fauréa i Claudea Debussyja, odiše lirizmom te stapa tonalitetnu i modalnu harmoniju u kombinaciji s maštovitom primjenom instrumentalnih boja.

U proljetno jutro (*D'un matin de printemps*) Lili Boulanger skladala je 1917., isprva za violinu ili flautu i klavir, zatim je ostvarila inačicu za klavirski trio, a početkom 1918. djelo je orkestrirala. Bila je to njezina posljednja orkestralna skladba i posljednja koju je pisala vlastitom rukom, bez Nadijine pomoći. U izvedbama komornih verzija sudjelovala je Nadia kao pijanistica, a orkestralnu inačicu djela prouzveo je Orchester des Concerts Pasdeloup pod ravnanjem Rhené-Emmanuela Batona 13. ožujka 1921. u Pariškoj nacionalnoj operi. Riječ je o jednome od najvedrijih djela Lili Boulanger, o zanosnom *scherzu* prozračne orkestracije; tek snažna orkestralna gradacija otkriva bol u pozadini nestalne vedrine. Poput slikara impresionista, Lili Boulanger gradi skladbu od proljetnih boja, pri čemu kontraste čine tajanstveni prostori sjena i osunčani proplanci vedrine.

Fotografija: Wikimedia

Petar Iljič Čajkovski (1840. – 1893.) jedan je od najpoznatijih skladatelja klasične glazbe svih vremena. Njegova su djela oduvijek bila iznimno privlačna široj javnosti, zahvaljujući ponajprije divnim melodijama koje, osnažene inventivnom harmonijom i živopisnom orkestracijom, dirljivom iskrenošću pobuđuju emocije i dopiru do srca slušatelja. Bio je prvi ruski skladatelj koji je u svojem opusu združio rusku tradiciju i zapadnoeuropsko glazbeno naslijeđe te ostvario veliku međunarodnu karijeru.

Čajkovski je rođen u Votkinsku (Republika Udmurtija), u obitelji inženjera rudarstva Petra Fedoroviča i njegove supruge Aleksandre Andrejevne, unuke francuskoga imigranta. Njegov je talent otkriven vrlo rano, no obitelj je za njega planirala karijeru u vladinoj službi pa je u Sankt Peterburgu pohađao pravnu školu i nakon što je diplomirao, zaposlio se u Ministarstvu pravosuđa. Glazbu je učio privatno, a poslije povratka sa svojega prvog putovanja Europom, od 1861. studirao je na novootvorenom konzervatoriju u Sankt Peterburgu kod Antona Rubinsteina. Poslije tri godine prešao je na Moskovski konzervatorij koji je vodio Antonov brat Nikolaj. U Moskvi piše prva uspješna djela – uvertiru *Romeo i Julija*, prve opere, *Klavirski koncert u b-molu*. Neko je vrijeme i sam predavao na Moskovskom konzervatoriju (1866. – 1877.), no poslije se posvetio skladanju i dirigiranju.

Neovisan život slobodnog umjetnika omogućila mu je redovita financijska potpora imućne udovice Nadežde von Meck, koju (prema njezinoj želji) nikad nije upoznao; komunicirali su samo pismima. Čajkovski nije bio jedini umjetnik koji je uživao njezinu naklonost. Pomagala je njegovu učitelju Nikolaju Rubinsteinu, zatim Claudeu Debussyju, kojega je angažirala za dava-

nje glazbene poduke njezinim kćerima, te violinistu Josefu Koteku, koji će imati važnu ulogu u nastanku *Violinskog koncerta* Petra Iljiča Čajkovskog.

Poslije brojnih stvaralačkih kriza i neuspjeloga braka, osamdesetih godina 19. stoljeća Čajkovski je bio na vrhuncu karijere. Gostovao je u mnogim europskim gradovima (Berlin, Prag, London, Dresden, Köln...), a početkom devedesetih godina istoga stoljeća ostvario je golem uspjeh u New Yorku, Philadelphiji i Baltimoru, često dirigirajući izvedbama vlastitih djela. Sudjelovao je i na svečanom koncertu otvaranja Carnegie Halla u New Yorku 1891., dirigirajući izvedbom svoje skladbe *Marche solennelle*. Dobio je počasni doktorat Sveučilišta u Cambridgeu. Piše simfonije, opere, balete, koncerte i uvertire, koje su i danas okosnica koncertnih rasporeda diljem svijeta. Njegov ugled i društveni položaj učvrstila je plemićka titula koju mu je dodijelio car Aleksandar III. Petar Iljič Čajkovski umro je iznenada u Sankt Peterburgu u dobi od 53 godine u još i danas nerazjašnjenim okolnostima.

Na glazbeni razvoj Čajkovskoga utjecali su uglavnom romantični autori, primjerice Schumann i Chopin, te operni skladatelji Bizet, Massenet i Gounod. Nije volio monumentalnost Wagnerovih opera, no Wagnerov orkestar i primjena lajtmotiva utjecali su na njegovo stvaralaštvo, poglavito na instrumentaciju *Pikove dame*. Dobro je poznao Beethovenov opus, a od svih je skladatelja najviše cijenio Mozarta. Svojevrsni *homage* opusom miljeniku ostvario je orkestralnom suitom *Mozartiana*, u koju je spretno utkao Mozartove kratke klavirske i zbarske skladbe.

U doba svojega skladateljskog sazrijevanja Čajkovski je često bio smatran reakcionarnim skladateljem, suviše okrenutim zapadu, a premalo ruskoj glazbi. Za razliku od pripadnika *Moćne gomilice* (petorice ruskih skladatelja čiji je predvodnik bio Milij Balakirev) koji su skladali u izrazito nacionalnom stilu, Čajkovski je stvorio opus u kojem je objedinio europsku glazbenu tradiciju i rusko folklorno naslijeđe. Bio je prvi veliki ruski majstor simfonije, koncerta i komorne glazbe. Posegnuo je za gotovo svim glazbenim vrstama i svakoj je skupini podario poneko vrhunsko ostvarenje. Njegovi baleti *Trnoružica*, *Labuđe jezero* i *Orašar* donijeli su novu ozbiljnost i integritet tom žanru, a opere poput *Evgenija Onegina* i *Pikove dame* okosnica su repertoara svih velikih svjetskih opernih kuća. Promijenio je parametre ruske glazbe pa mnogi njegovo stvaralaštvo smatraju ishodištem bez kojega su nezamislive simfonije Šostakoviča i Prokofjeva, kao i stvaralaštvo Glazunova, Stravinskog i Rahmanjinova.

Koncertantni opus Čajkovskoga, uz nekoliko djela koncertantnog karaktera (*Melankolična serenada* za violinu i orkestar, *Varijacije na rokoko temu* za violončelo i orkestar, *Valse-scherzo* za violinu i orkestar, *Koncertantna fantazija* za klavir i orkestar, *Pezzo capriccioso* za violončelo i orkestar), čine tri klavirska koncerta te **Koncert za violinu i orkestar**. Potonji je nastao godine 1878., u vrijeme šestomjesečnoga boravka u Europi, neposredno nakon skladateljeve emocionalne krize uzrokovane neuspjelim brakom. Skladao ga je tijekom četiri proljetna tjedna provedena u švicarskom gradiću Clarensu.

O snažnom umjetničkom zanosu svjedoče skladateljeva pisma upućena Nadeždi von Meck. „Jutros me obuzeo taj neobjašnjivi plamen nadahnuća o kojem sam Vam govorio... Osim malih komada, pišem sonatu za klavir i koncert za violinu“, zapisuje Čajkovski 5. ožujka 1878. Samo dvadesetak dana poslije ima novu vijest: „Danas bih mogao reći da je moj koncert potpuno završen. Sutra ću se baciti na orkestraciju i cilj mi je dovršiti je dok mi je rad još svjež u mislima.“

Važna osoba za nastanak *Violinskog koncerta* bio je Josef Kotek (1855. – 1885.), nadareni violinist kojem je Čajkovski bio profesor kompozicije i orkestracije. Na poziv Čajkovskoga, Kotek u Clarens stiže s violinom i novim partiturama, među kojima je bila i *Španjolska simfonija* Édouarda Laloa, koju su on i Čajkovski svirali s velikim oduševljenjem. Kažu da je upravo to djelo nadahnulo Čajkovskog za pisanje *Koncerta*. Budući da Čajkovski nije svirao violinu, Kotek se pokazao kao izvrstan suradnik u pitanjima tehnike i konačnom oblikovanju violinske dionice. U dogovoru s Kotekom, skladatelj je odbacio prvu inačicu drugog stavka (*Andante*, koji je poslije postao *Méditation* u skladbi *Souvenir d'un lieu cher*, op. 42) te u samo jednom danu napisao dirljivu *Canzonettu*.

Koncert je Čajkovski posvetio violinistu Leopoldu Aueru, no on ga je, ustvrdivši da je neodsvirljiv, odbio praižvesti. Čajkovski stoga *Koncert* posvećuje Adolfu Brodskom koji ga je pod ravnanjem Hansa Richtera praižveo u Beču 4. prosinca 1881. Praizvedba je izazvala burne reakcije javnosti. Solist je bio slavljn, no koncert je u napisima kritičara obezvrijeđen i 'zgažen'. U napadima na Čajkovskog prednjačio je ugledni muzikolog Eduard Hanslick. Tek poslije nekoliko godina koncert je priznat kao vrhunsko ostvarenje ruske romantične literature i postao je neizostavnim dijelom repertoara ponajboljih svjetskih violinista. Čak je i Auer promijenio mišljenje; poslije je bio jedan od vrhunskih tumača toga djela, ali u vlastitoj obradi solističke dionice.

Koncert je pisan izrazito virtuozno, ali i violinistički zahvalno, zbog zlačke i spretne primjene svih tehničkih i izražajnih mogućnosti solističkoga glazbala. Njegovo snažno djelovanje i osebujnu ljepotu Čajkovski je postigao savršeno odmjerenim udjelima virtuozičnosti, melodioznosti, europske tradicije i ruskoga folklor, skladateljskoga umijeća i nadahnuća. Sonatna forma prvoga stavka izrasta iz prve dojmljive i druge lirske teme, a virtuozna dionica violine zaogrnutu je blistavim orkestralnim slogom. Drugi stavak počiva na prekrasnoj pjevnoj temi čiju su ljepotu svojedobno priznavali čak i najgorljiviji protivnici toga djela. Na njega se nastavlja treći stavak – temperamentni sonatni rondo s temama koje nose biljeg ruskoga folklor, pun ekspresije i snage koja proizlazi iz neprestanoga variranja i nizanja folklor-noga uzorka.

Fotografija: Wikimedia

Sergej Rahmanjinov (1873. – 1943.), izniman dirigent i jedan od najboljih pijanista u povijesti, kao skladatelj je bio posljednji veliki predstavnik ruskoga romantizma. Rođen je na obiteljskom imanju pokraj Semjonova, u Nižnjenovgorodskoj guberniji. Iako mu je otac bio vojno lice, a majka kći generala, cijela obitelj bila je vrlo muzikalna i glazbeno obrazovana. Poznato je da je njegov djed Arkadij bio odličan pijanist, koji je učio klavir kod Johna Fielda.

U takvom okruženju dječak je brzo napredovao. U dobi od samo devet godina postaje učenikom Konzervatorija u Sankt Peterburgu, a dvije godine poslije odlazi na Moskovski konzervatorij. Isprva sjajno napreduje kao pijanist u razredu Nikolaja Zvereva, a zatim pokazuje sve više zanimanja za kompoziciju, koju uči kod Sergeja Tanjejeva i Antona Arenskog. Diplomirao je klavir i kompoziciju 1892. u dobi od samo 19 godina, osvojivši Veliku zlatnu medalju Konzervatorija. Njegov diplomski rad, opera *Aleko*, na praiizvedbi u Boljšoj teatru primljena je s puno pohvala. Na praiizvedbi je bio i Čajkovski, čija je naklonost dala važan početni zamah velikoj karijeri Sergeja Rahmanjinova.

Istodobno Rahmanjinov debitira i kao pijanist, izvodeći među ostalim svoj *Preludij u cis-molu*, op. 3, koji je do danas jedna od najpoznatijih skladbi klavirskoga repertoara. U listopadu 1893. dirigirao je izvedbe opere *Aleko* u Kijevu i bilo je jasno da je njegovo (danas pomalo zaboravljeno) dirigentsko umijeće ravno pijanističkom i skladateljskom. Uskoro odlazi na turneju po Rusiji, koja mu donosi golem ugled, te neumorno sklada – nastaje *Prvi klavirski koncert*, *Elegični trio* posvećen uspomeni na Čajkovskog (koji je preminuo 1893.), zatim klavirski ciklusi op. 3 i op. 10. No bilo je i padova; praiizvedba

Prve simfonije pod vodstvom Aleksandra Glazunova doživjela je potpuni nespjeh pa su Rahmanjinovu trebale tri godine za povratak skladanju.

U međuvremenu je s puno uspjeha nastupao u Londonu, a zatim postao prvi dirigent Boljšoj teatra, u kojem izvodi mnoga djela ruske operne literature (među inima i *Pikovu damu* Čajkovskoga), a 1906. ravna premijerama svojih opera *Škrti vitez* i *Francesca da Rimini*. Od 1906. do 1909. živio je u Dresdenu, zatim odlazi na turneju po SAD-u, gdje kao pijanist i dirigent nastupa s vodećim orkestrima, izvodeći ponajprije vlastita djela. U New Yorku je 1909. s velikim uspjehom prouzveo svoj *Treći klavirski koncert* uz dirigenta Waltera Damroscha. Nakon povratka u Moskvu, Rahmanjinov je iznimno aktivan kao reproduktivni umjetnik i puno sklada.

Iz Rusije ponovno odlazi poslije izbijanja Oktobarske revolucije, ovaj put zauvijek. Sa suprugom i dvije kćeri napustio je svijet koji je poznao i život koji je do tada vodio. Iako se u inozemstvu dobro snašao, narušen je ritam njegova profesionalnog i kreativnog života. Godinu dana provodi u skandinavskim zemljama i u Parizu, a zatim odlazi u Ameriku, odbija ponude za poziciju stalnog dirigenta i nastavlja karijeru vrhunskoga pijanističkog virtuozu. Zbog čestih putovanja skladao je samo tijekom ljetnih mjeseci.

Vrhunac karijere ostvario je između studenoga 1922. i ožujka 1923., kad je održao više od 70 nastupa u Europi i Americi. Zarađenim novcem sagradio je vilu Senar na obali jezera u Luzernu u kojoj je ljeti neumorno pisao nova djela. Na početku Drugoga svjetskog rata teška srca napustio je vilu i preselio se na Beverly Hills. Čežnju za Europom dijelio je sa svojim susjedima – Vladimirom Horowitzom i Igorom Stravinskim. Kad je napustio Europu, rekao je: „Za sobom sam ostavio želju za skladanjem. Izgubivši svoju zemlju, izgubio sam i sebe.“

Sergej Rahmanjinov posebnu je strast gajio prema brzim automobilima, poslije i gliserima, zrakoplovima i tehničkim novotarijama. Neko je vrijeme imao vlastiti vagon s klavirom kako bi mogao vježbati na putovanjima. Unatoč uspjehu i popularnosti, rijetko se smiješio na fotografijama. Bio je visok i imao je iznimno velike šake kojima je mogao obuhvatiti interval terdecime (više od oktave i pol), pa je s nevjerojatnom lakoćom izvodio široko postavljene akorde u svojim djelima. U Americi je ostvario niz studijskih snimki vlastitih i tuđih skladbi (Bacha, Beethovena, Mendelssohna, Chopina, Schuberta, Čajkovskog, Liszta), koje su dragocjeno svjedočanstvo njegova iznimnog pijanističkog umijeća. Diskografska kuća RCA Victor objavila je reizdanje njegovih snimki na deset kompaktnih ploča.

Istodobnim djelovanjem na tri područja: skladateljskom, dirigentskom i pijanističkom, sublimirajući sva iskustva, Rahmanjinov je širio obzore glazbenoga stvaralaštva i interpretacije. Iako ga najčešće povezujemo s klavirskim skladbama, autor je nadahnutih pjesama, u kojima stapa iskustva njemačkoga *Lieda* i francuske romance, te iznimnog duhovnog opusa, duboko povezanog s pravoslavnom tradicijom kojoj je pripadao (vrhunac je ostvario skladbom *Cjelonoćno bdjenje*, op. 35).

Simfonijski plesovi, op. 45 posljednje su djelo Sergeja Rahmanjinova. Skladba je nastala prema ranim skicama, pa simbolično, s puno citata i aluzija, sažima cijelo njegovo stvaralaštvo. Napisao ju je u Americi 1940., tri godine prije smrti. Iako je još uvijek javno nastupao, Rahmanjinov se kao skladatelj osjećao neshvaćenim – njegova romantična, čeznutljiva glazba budila je duhove prošlosti, dok su druga dva izgnanika, Schönberg i Stravinski, dominirali glazbenom scenom svojim radikalnim eksperimentima. U razgovoru vođenom 1939. Rahmanjinov je priznao da se osjeća izgubljen među kolegama suvremenici: „Osjećam se kao duh koji luta svijetom, otuđujući se sve više. Ne mogu se odreći starog načina pisanja i ne mogu usvojiti novi.“

U *Simfonijskim plesovima* osvrće se na svoj život i svoja djela – citira ulomke iz svojih ranijih skladbi, stvara zbirku starih uspomena ispunjenu nostalgijom i čežnjom za domom. Ipak, budući da je djelo pisao za Philadelphijski orkestar, jedan od najboljih u to doba, ponesen njihovim zvučnim potencijalom, stvara izrazito bogatu harmonijsku mrežu, uzbudljivu orkestraciju, te prvi put uključuje i alt-saksofon, za koji piše solo u prvome od tri plesa.

Djelo ima korijene u skicama za balet iz 1915., koje je plesač i koreograf Mihail Fokin odbacio kao „nebaletne“. Uz inačicu za dva klavira, za klavir solo, zatim za dvoje orgulje, Rahmanjinov je ostavio i inačicu namijenjenu baletnoj izvedbi, koja je ostvarena tek 40 godina poslije njegove smrti. *Simfonijske plesove* praisveo je u izvornom obliku Philadelphijski orkestar pod ravnanjem Eugenea Ormandyja u Philadelphiji 3. siječnja 1941. Rahmanjinov je imao običaj provjeriti izvedivost svojih partitura, posebice gudačke sekcije, a ovaj put savjetnik mu je bio Fritz Kreisler, s kojim je često svirao. Iako je djelo prilično zahtjevno pisano, Kreisler ga je, kao izvrstan violinist, odobrio bez pogovora.

Prvi stavak nosi neobičnu oznaku *Non allegro*. Pretpostavlja se da je mislio na doslovni prijevod riječi *allegro* – veselo, što bi značilo neveselo ili ne odveć veselo. Posljednja tema stavka asocira na operu *Zlatni pjetlić* Rimski-Korsakova, a u kodi citira uvodnu temu svoje *Prve simfonije*. Drugi ples je u tempu valcera, ali to je rastočeni, pomalo sablasni valcer čiji isprekidani plesni zamah stvara osjećaj tajanstvenosti i napetosti. Poput zle slutnje, posljednji stavak toga posljednjeg orkestralnog djela velikoga skladatelja istkan je oko melodije *Dies irae* (srednjovjekovnoga napjeva koji najavljuje sudnji dan – Dan gnjeva) i ruskoga pravoslavnog pjevanja. U njega Rahmanjinov ugrađuje citat iz svojega *Cjelonoćnog bdjenja*. Djelo natopljeno prošlošću završava pogledom u vječnost.

